

Tietotyöläisiä – onko heitä?

Voitto Ruohonen

Jos viime vuosien keskusteluissa esiintyneitä erilaisia ennusteita olisi uskominen, olisimme jo hyvää vauhtia siirtymässä aivan uuteen yhteiskuntamuotoon. Sitä on nimitetty esimerkiksi jälkiteolliseksi yhteiskunnaksi (Bell), informaatiotaloudeksi (Porat), itsepalvelutaloudeksi (Gershuny), tietoyhteiskunnaksi (Tiuri) ja informaatioyhteiskunnaksi (Masuda). Katsauksen tähän keskusteluun ovat esittäneet tiedonsosiologian näkökulmasta Aittoila ja Pirttilä (1989), suppea, mutta osuva kriittinen katsaus (suomalaiseen) keskusteluun löytyy Lehtiseltä ja Luotolalta (1986).

Useimpien ennusteiden ytimenä, muodossa tai toisessa, on väite, että nimenomaan tietotekniikan kehitys toisi mukanaan uuden yhteiskuntamuodon tuottamiseen, käsittelyyn tai välittämiseen liittyvät ammatit. Tiedon ja informaation käsitteiden suruton sekoittaminen, mihin viimeksi Niiniluoto (1989) on viittannut, on ollut keskustelujen yksi olennainen, mutta ei välttämättä onnettomin sivujuonne.

Esimerkiksi Kortteinen (1985) on väittänyt, että informaatiiosektori muodostaisi yhteiskunnassa oman, erikoislaatuisen rakennekonaisuutensa, ja että "tietotekniikan käytönoton vaikutuksesta tietoyhteiskunta nyt

on itsenäistymässä ja pääsemässä jaloilleen teollisen kapitalismin sylistä" (Kortteinen 1985, 103).

Useimmat sosiologit ovat edustaneet toki tuntuvasti varovaisempia äänenpainoja. Näin esimerkiksi Allardt, joka äskettäin (1988) on esittänyt teesin teollisen yhteiskunnan ja kansallisvaltion kytkennästä. Arvioituaan, ettei olennaisinta ole, mikä nimitys parhaiten kuvaisi yhteiskunnan muutoksia, Allardt (1988, 26-32) puhuu informaatioteknologisesta yhteiskunnasta, jonka keskeisiksi piirteiksi hän nimeää nopeasti lisääntyvän kansainvälistymisen yhdenmukaistavine paineineen, kulttuurin pluralismin sekä perinteisten työorganisaatioiden murenemisen. Kun poliittinen aspekti sivuutetaan, Allardtin teesistä ei ole kovin pitkä matka Wallersteinin (esim. 1987) kapitalistisen maailmanjärjestelmän hahmottuksiin; suomalaisessa keskustelussa "wallersteinilaista" näkökulmaa ovat syventäneet ja hyödyntäneet erityisesti Lehtinen ja Luotola (1985).

Kortteinen päättää kunnianhimoisen esityksensä tieteelle ja tutkimukselle asetettuihin haasteisiin. Hänen mukaansa tarvitaan konkreettista tutkimusta siitä, mitä käynnissä oleva suomalaisen yhteiskunnan muutos mer-

kitsee.

Ensinnä on kuitenkin pohdittava, miten todellisesta ja minne kohdentuvasta muutoksesta on kysymys. Puhutaanhan informaatioyhteiskunta-teoretisointien rinnalla jatkuvasti työyhteiskunnan ja sosiaalivaltion/hyvinvointiyhteiskunnan kriisistä, sosiologisen ja sosiaalipoliittisen diskurssin muotitermiksi on noussut länsisaksalaiselta Ulrich Beckiltä omittu "riskiyhteiskunta", kulttuurin tutkimuksessa puhutaan sitkeästi postmodernista jne. Yhteistä näille kaikille nimityksille on, että niillä arvellaan saatavan otetta tapahtuvasta yhteiskunnan muutoksesta; ja kääntäen, käytettyjä termejä eksplikoidaan muutoksen selittäjiksi.

Omalta osaltani tarkoitukseni on seuravassa puuttua kahteen informaatioyhteiskunta-keskusteluihin liittyvään seikkaan: 1) esitellä ja arvioida tuoreita "informaatioammattaja" koskevia empiirisiä selvityksiä sekä 2) tuoda esiin muutamia "informaatioammattin" käsitteeseen liittyviä ongelmia.

Kasvua on – vai onko?

Yllättävää on, että kiivaimmankaan informaatioyhteiskuntakeskustelun aikana suomalaisen yhteiskunnan ammattirakenteen muutoksia ei ole kovinkaan paljon tutkittu. Itse asiassa ensimmäinen selkeästi tätä ongelma-
kenttää informaatioyhteiskunta-teoretisointien antamasta taustasta käsin tarkasteleva tutkimus on Paakkolanvaaran (1988) Tilastokeskuksen julkaisusarjassa ilmestynyt raportti.

Paakkolanvaara erittelee vuosien 1980 ja 1985 väestölaskentatietoja ja tutkii, mitkä ammatit tuona aikana ovat absoluuttisesti ja suhteellisesti eniten kasvaneet. Jos teesi uuden yhteiskuntamuodon tulosta – kaikkine siihen liittyvine oletuksineen – pitäisi paikkansa,

näkyvimmin kasvua tulisi luonnollisesti löytyä "informaatioammateista".

Jossain mielessä näin onkin.

Viiden vuoden aikana "informaatioammateissa" toimivien osuus on Paakkolanvaaran (1988, 102-103 ja 60-63) tulosten mukaan noussut 34,5 prosentista 38,1 prosenttiin koko työvoimasta. Kun koko Suomen teollinen työvoima samaan aikaan on lisääntynyt vajaat neljä prosenttia, niin "informaatioammateissa" toimivien osalta kasvu on ollut lähes 15 prosenttia.

Prosentuaalisesti kasvu tuntuu suurelta. Kuva muuttuu huomattavasti vaatimattomammaksi, jos tarkastellaan absoluuttisia lukuja. Esimerkiksi suhteellisesti eniten kasvaneen ammattiryhmän, erilaisten koulutuspäälliköiden ja konsulttien, kasvuprosentti viiden vuoden aikana on peräti 172. Absoluuttinen kasvu on samana aikana ollut 1589 henkeä, mistä kertyy noin 300 henkeä vuodessa!

Absoluuttisina lukuina Suomen työllinen työvoima lisääntyi vuodesta 1980 vuoteen 1985 kaikkiaan 82 077 hengellä. "Informaatioammateissa" toimivien osuus nousi samana aikana 111 222 hengellä. Absoluuttiset luvut kertovat, että "informaatioammateissa" toimivien lisääntyminen toki on ollut havaittavaa, mutta ei ollenkaan niin dramaattista, kuin koko yhteiskuntamuodon syvällistä muuttumista manaavista puheenvuoroista voisi olettaa.

Jos "informaatiosektori" nostetaan ammatiluokituksissa perinteisen maatalous/teollisuus/palvelut -sektori- jaon rinnalle itsenäiseksi lohkoksi, selvimmin siihen kaiketi kuuluisivat kulttuurin ja joukkoviestinnän alaan liittyvissä ammateissa toimivat. Heidän lukumääränsä kehitystä on tutkinut Liikkanen (1988) vuosien 1970, 1980 ja 1985 väestölaskentatietojen avulla.

Liikkasen (1988, 55 ja 13-16) mukaan kulttuurin ja joukkoviestinnän ammateissa toimi-

vien määrä on vuodesta 1970 vuoteen 1980 noussut 67 prosenttia, ja vuodesta 1980 vuoteen 1985 kasvu on ollut 28,4 prosenttia. Absoluuttinen kasvu 15 vuoden aikana on ollut noin 28 000 henkilöä, ja erityisen voimallisesti ovat lisääntyneet taiteilijat ja toimittajat.

Mutta jos kasvun suhteuttaa suomalaisen yhteiskunnan koko viestintäkentässä nimenomaan 1970-luvulla ja 1980-luvun alkupuolella tapahtuneeseen kehitykseen ja sen vaikutuksiin, se jää nytkin varsin vaatimattomaksi. Selvityksen aikajänteelle sattuu näet sähköisen viestinnän voimakas kasvuvaihe (Yleisradion laajeneminen 1970-luvun alkupuolella, kaupallinen radiotoiminta vuosikymmenen lopulta lähtien). Myös lehdistössä kasvu on ollut näkyvää, sillä menestyäkseen kilpailussa lisääntyvää sähköistä viestintää vastaan graafinen viestintä on 1970-luvulta lähtien lisännyt volyymiaan. Liikkanen päätyikin tutkimuksessaan lopulta siihen, että joukkoviestinnän osalta tutkimusajankohdalle sattunut viestinnän määrällinen kasvu ja kulttuurityöntekijöiden osalta eri taiteenlajien institutionaalisissa edellytyksissä tapahtuneet muutokset selittävät kasvun varsin pitkälle.

Paakkolanvaara puolestaan keskustelee työssään pitkään ammatti- ja toimialaluokituksiin perustuvien laskelmien mahdollisuudesta. Tuntuuhan näet selvältä, että ammattiluokituksissa perinteisesti käytetty kolmijako maatalouteen, teollisuuteen ja palveluihin on ongelmallinen, yksistään sen vuoksi, että palveluista on tullut jatkuvasti kasvava kaatoluokka, joka ei enää kykene erottamaan, mitä sen sisällä todella tapahtuu. Sen vuoksi luokitteluihin on neljänneksi lohkoksi otettu informaatiosektori. Ristiriitaiseksi Paakkolanvaaran esitystä tekee se, että hän toisaalta yhtyy Niiniluodon näkemukseen, jonka mukaan on keinotekoista yrittää luonnehtia informaatioyhteiskuntaa "informaatioammattien" käsit-

teen avulla, koska "tämä ryhmä on rakenteeltaan ja intresseiltään liian heterogeeninen tarjotakseen perustan mielenkiintoiselle yhteiskunnalliselle analyysille nykyisyydestä tai tulevaisuudesta" (Paakkolanvaara 1988, 51). Sen jälkeen hän – lähinnä Porat'iin ja OECD:n malleihin tukeutuen – rakentaa sektorianalyttisen kehikon, joka käytännössä toistaa juuri sitä problematiikkaa, mitä hän ensin on järkevästi arvostellut.

Koska puhtaita "informaatioammattaja" lo-pultakin on varsin vähän, tilastoihin saatu kasvu perustuu tuntuvalta osaltaan siihen, että useista ennen teollisuus- ja palvelusektoreihin tavanomaisesti sijoitetuista ammattiteistä on osa luettu edelleen näihin sektoreihin, mutta osa onkin nyt laskettu mukaan uuteen informaatiosektoriin. Puolittain "informaatioammattiteiksi" on siten kirjattu esimerkiksi lääkärit, arkkitehdit, merikapteenit, palopäälliköt ja pankkitoimihenkilöt.

Tässä menettelyssä kyseessä on hyvin vaarallinen logiikka.

Ainoa peruste sille, että em. ammatteja – ja muita samantyyppisiä – on alettu ryhmitellä informaatiosektoriin, lienee se, että näiden ammattiryhmien käytännön työssä aiemmin manuaalisesti hoidetut operaatiot ovat korvautuneet uudella tietotekniikalla. Mutta ankarasti ottaen samaa periaatetta noudatettaessa esimerkiksi maanviljelijäin työpanoksesta pitäisi vähin erin tietty osa laskea mukaan informaatiosektoriin, sen myötä kun henkilökohtaisten tietokoneiden käyttö yleistyä maatalojen tilinpidossa, viljelysuunnitelmien laadinnassa, investointilaskelmien teossa jne. Äärimmäinen esimerkki tietenkin olisi valintamyymälän kassaneiti, joka yhä useammassa liikkeessä syöttää ostokset EAN-lukulaitteen silmän ohi. Saisimmekohan hänestä "informaatiotyöläisen" perustyyppin siinä uhmakkaassa mielessä, mitä Kortteinen

(1985, 93) esitti: että olennaista olisi vain kulttuuriin kohdistuva symbolisten merkkien käsitteily, jolloin Yleisradion lähetillä, teoreettisen fysiikan professorilla, markkinointi-insinöörillä ja seurakuntaopiston kanslistilla ei olisi mitään eroa. "Tietotyöläisiä" kaikki tyyni!

Harmittavan vähälle Paakkolanvaara (1988, 102-103) jättää havaintonsa, että "työn sisällöt ovat ehkä uuden tietotekniikan käyttöönoton myötä integroitumassa laajemmiksi kokonaisuusiksi" ja että "ymmärtävä ja suorittava työ ovat lähentyneet toisiaan ja puhtaasti suorittavissa informaatioalan tehtävissä toisaalta työvoimaa vapautuu". Pohdin tuonnempana, missä määrin työprosessin jako "ymmärtävään" ja "suorittavaan" työhön pelastaa "informaatioammatti"-käsitettä. Paljon Paakkolanvaaran työtä pelastaa jo se, että hän aivan työnsä loppuun heittää mielenkiintoisen provokaation: empiiristen lukujen perusteella näet näyttäisi siltä, että erityisen voimakkaassa kasvussa eivät olisikaan "informaatioammattien" tyypilliset edustajat, vaan biologisten, maatalous-, puutarha- ja kalastusalan tutkimus- ja suunnittelutehtävissä työskentelevien sekä kemistin ammattikunnat.

"Merkitseekö tämä sitä, että jossain informaatioyhteiskunnan uumenissa on itämässä 'bioyhteiskunnan' siemen, ja merkitseekö se samalla myös sitä, että myös luonnontieteet yhä paljaammin valjastetaan markkinavoimien nopean rahansaalistuksen palvelukseen?" Paakkolanvaara (1988, 105) kysyy. Ohimennen hän ottaa esille myös informaatioyhteiskunta-keskustelun ja sinipunahallituksen lanseeraaman rakennemuutoskeskustelun yhteyden. Erityisen painokkaasti olisi korostettava sitä, että nykyisin käytävässä poliittisessa diskurssissa "informaatio- tai tietoyhteiskunta" ja "hallittu tms. rakennemuutos"

ovat vuoroin kumpikin olemassa ennalta asetettuna "totuutena", jota ei voi kyseenalaistaa, ja jotka vuoroin kumpikin siten oikeuttavat toisensa. Lyhyesti: kansalaisille esitetään, että koska jo olemme siirtyneet "informaatioyhteiskuntaan", meidän on jatkettava "hallittua rakennemuutosta", "sopeuduttava muuttuvaan yhteiskuntaan" jne. ja kääntäen. "Informaatioyhteiskunta"-näkemysten taustalla on tietoisia tai tiedostamattomia poliittisia oletuksia alkaen elinkeinoelämän korostamasta kilpailukykynekökulmasta ja päättyen ehkä naiiveihin kuvitelmiin uuden teknologian kyvystä murtaa yhteiskunnallisia rakenteita. Keskusteluissa eri näkemysten poliittiset aspektit on sivuutettu turhankin kevyesti.

Informaatiosektorin ongelmallisuus

Yksi peruskysymys on, muodostaako informaatiosektori todella oman, laadullisesti muista poikkeavan lohkonsa yhteiskunnassa? Eikö ole pikemminkin niin, että uusi informaatioteknologia on helpottamassa ja jouduttamassa työntekoa kaikilla tai useimmilla perinteisillä ammattialoilla?

Niinkin yksinkertaisessa asiassa kuin maidontuotannossa uusi informaatioteknologia voi läpäistä periaatteessa koko prosessin. Maatilalla tuottaja vie ruokinta-, tuotos- ja karjantarkkailutulokset kotimikrolleen, meijeri seuraa tuottajien lähettämien maitoerien valkuais- ja rasvaprosentteja omilla tietojärjestelmillään samalla kun seurataan varsinaista jalostusprosessiakin, ja viimein vähittäiskauppias seuraa EAN-koodin ja myymälän sisäiseen tietojärjestelmään kytketyn kassan avulla maidon päivittäistä menekkiä. Erityisen näkyvää muutos on lähes kaikissa ns. henkisen työn ammateissa. Missä kunnanlääkäri pari vuosikymmentä sitten piti manuaalista potilaskortistoa, siinä tämän päivän terveys-

keskuslääkäri ennen potilaan sisään astumista hakee tämän henkilötiedot ja sairaskertomuksen päätteeltä ja potilaan lähdettyä syöttää sinne tiedot tehdystä diagnoosista ja annetusta lääkityksestä. Toisin sanoen tietotekniikkaa sovellettaessa monet työvaiheet muuttuvat toisiksi, mutta työn perussisältö on ennallaan. Tietotekniikan kehitys on lopulta tuottanut varsin vähän todella uusia ammatteja: ilmeisimmin tietokoneiden tai komponenttien valmistajia (jotka pääosin tekevät perinteistä liukuhihnatyötä), suunnittelijat, ohjelmoijat, kouluttajat, huoltohenkilöstö.

Vain hiukan liioitellen voisi väittää, että yksi syy sitkeisiin pyrkimyksiin rakentaa informaatiosektorista itsenäinen yhteiskunnan lohko on yksinkertaisesti myyttinen, miltei messiaaninen suhde tietokoneeseen. Sitä ei osata hahmottaa yksinkertaisesti työkaluksi (toisin kuin esimerkiksi saha tai vasara), vaan se siirtyy huomaamatta keskustelijoiden tajunnassa itsenäistä, omaa elämää eläväksi tosioleväksi. Yksistään se, että uutta teknologiaa käytetään mitä erilaisimmissa ammateissa ja kaikki sektorirajat murtaen, on omiaan kyseenalaistamaan erityisen informaatiosektorin mielekkyyden. Sektoriajattelun ongelmallisuuteen onkin kiinnittänyt huomiota ainakin Aho (1988, 116), joka huomauttaa osuvasti:

"Todellisuudessa talouden sektoreita ei ole kolme, vaan juuri niin monta kuin kulloinkin halutaan erotella; ja kaikki sektorit tuottavat raaka-aineita, valmistavat esineitä ja tekevät 'palveluksia' paitsi yksityisille kuluttajille myös toisilleen. Ja kaikilla sektoreilla tehdään eri tyyppisiä töitä: teollisuuden työvoimaan kuuluu mm. konttoristeja ja johtajia ja palvelujen piirissä on runsaasti koneiden ääressä ahertavia 'liukuhihnatyöläisiä'. — Kaikki edellä sanottu pätee myös 'informaatioyhteiskuntaan'; sekin on maataloudesta yliopistoihin asti yhä teollisemmaksi muuttuvan yhteis-

kunnan työprosessien ja työnjaon nopeaa kehitystä ja muuttumista tulkitseva käsite, joka peittää enemmän kuin paljastaa. Sekä 'jälkiteollisen yhteiskunnan' että 'informaatioyhteiskunnan' käsitteet ovat varsin ideologiapitoisia. Molempiin on toisinaan liitetty ajatus, että teollisen yhteiskunnan perinteiset ongelmat ja ristiriidat ovat ratkeamassa ja 'kehitys' saavuttamassa päämääränsä: yleisen ja kaikinpuolisen vaurauden ja valinnanvapauden valtakunnan, jossa kaikki ovat keskiluokkaa — ilmiselvä kommunistiutopian porvarillinen versio."

Ahon kommentti on erityisen olennainen siksi, että monet informaatioyhteiskuntaa käsittelevät puheenvuorot ovat olleet juuri tässä suhteessa sokeita. Toistuvasti on esitetty (kuten Korteinen 1985 ja Virtanen 1987), että uusi informaatioteknologia sinänsä tuottaisi myös yhteiskunnan perinteisen luokkajaon murenemisen, tai että uusi teknologia sinänsä antaisi perustan "uuden keskiluokan" nousulle (vrt. toisaalta Kivisen 1987, esim. 203-208 analyysiin). Epäilemättä, kuten Virtanen (1987) esittää, uusi teknologia voi olla vastauksena tayloristisen tehdaskulttuurin ongelmiin, ja halu vapautua palkkatyösuhteesta voi kannustaa esimerkiksi erilaisissa suunnittelutehtävissä toimivia muodostamaan pieniä studiotyyppisiä työyhteisöjä. Mitään näyttöä siitä

että näin tapahtuisi koko yhteiskuntamuodon mullistavassa merkityksessä, ei kuitenkaan ole.

Ensinnäkin yhteiskunta tarvitsee aina tietyn materiaalisen perustuotannon, jota mikään "tietotyö" ei voi korvata. Wiio (1986, 16) on osuvasti todennut, että "informaatiota on vaikea syödä, siinä ei voi asua eikä se paljon lämmitä kylminä talvi-iltoina". Toiseksi siitä, että uusi teknologia on yleistynyt apuvälineenä monissa ammateissa, on hyvin arveluttavaa tehdä koko yhteiskuntamuotoa koskevia pää-

telmiä. Kortteinen ja Virtanen jättävät keski-
luokkautopiaa rakentaessaan uuden teknolo-
gian ja vallankäytön kytkennät hyvin mar-
ginaalisiksi asioiksi. Toistaiseksi ei ole mitään
näyttöä siitä, että Ruohonen (1981, 19) olisi
hiukkaakaan erehtynyt ennustaessaan, että
"teknologian ja varsinkin tietotekniikan kehity-
tyminen ainakin lähitulevaisuudessa tulee pi-
kemminkin lisäämään kuin vähentämään
eriarvoisuutta kansalaisten keskuudessa; kou-
luserot korostuvat siinä, että korkeammin
koulutettujen mahdollisuudet hankkia uutta
tietoa helpottuvat, kun taas vähemmän koulu-
tusta saaneilla tieto pysyy annettuna ja frag-
mentaarisena, tuloerot siinä, että uuden tieto-
tekniikan tuotteista nauttivat aluksi etupäässä
varakkaammat ihmiset, ikäryhmien erot siinä,
että nuoret sopeutuvat tai heidät sopeutetaan
esimerkiksi koulujen tietokoneistamisen
myötä paremmin uuteen tekniikkaan kuin
vanhemmat ihmiset, alueelliset erot siinä, et-
tä uuden tekniikan sovellutukset sopivat pa-
remmin taajaan kuin harvaan asutulle seudul-
le". Samaten Ruotsissa viimeksi Tengström
(1988) on painokkaasti esittänyt, että uusi tek-
nologia pikemminkin lujittaa nykyisiä, vallit-
sevia valtarakenteita kuin auttaa purkamaan
niitä.

Vakuuttavaa näyttöä yhteiskunnan valtara-
kenteiden desentralisoitumisesta uuden tie-
totekniikan ansiosta ei yksikään informaatio-
yhteiskunnan profeetta ole kyennyt osoitta-
maan. Viestintäpoliittisesti uuden teknolo-
gian kohdalla näyttää olevan tapahtumassa sa-
ma ilmiö kuin kaapelitekniikan kohdalla puo-
len toista vuosikymmentä sitten, jolloin esitet-
tiin monenlaisia "wired society" -ajatuksia ja
uskottiin, että pelkästään kodit kaapeloimalla
luotaisiin uudentyypinen, vuorovaikutusel-
linen demokratia. Kolmanneksi: "informaa-
tiosektorin" sisällä on laaja proletaarien (teks-
tityöläisten) joukko, joiden tehtävä on yksin-

omaan palveluun organisaation päätöksenteki-
jöitä keräämällä, lajittelemalla ja järjestämäl-
lä informaatiota, usein tietämättä, mihin tar-
koituksiin ja millaisiin päätöksiin heidän ko-
koamaansa informaatiota tarvitaan ja käyte-
tään.

Ymmärtävä työ

Yhden mahdollisuuden eteenpäin saattaisi
tarjota työn luonteen erottelu "suorittavaan"
ja "ymmärtävään" työhön, kuten Kortteinen
(1985) tekee. Samoin mahdollista olisi ehkä
työn erottelu eri lohkoihin autonomisuuden
mukaan, kuten Luokkaprojektissa (1984) on
tehty ja kuten Kivinen (1987) tekee keski-
luokkatutkimuksessaan. En kuitenkaan ole va-
kuuttunut siitä, että tällainen työn luonteen
erottelukaan poistaisi "informaatioammatti"-
käsitteeseen liittyvän ongelmallisuuden.

Helpoimmin olisi perusteltavissa "infor-
maatioammattien" erottelu siten, että niihin
lueteltaisiin vain ammatit, joissa työn sisältö-
nä on yksiselitteisesti aito, ymmärtävä suhde
informaation tuottamiseen, käsittelyyn tai vä-
littämiseen. "Puhtaissa informaatioammateis-
sa" työskentelisivät silloin ehkä tutkijat, opet-
tajat, informaattikot ja journalistit. Mutta tä-
mäkään ei perustele, miksi informaatiosektori
tulisi erottaa muista yhteiskunnan toimin-
noista. Puheissa erityisistä "informaatioam-
mateista" unohdetaan helposti se, että infor-
maatio on aspekti kaikkea inhimillistä toimin-
taa (ks. Leontjev 1977; Holzkamp 1978). In-
formaatiota ja toimintaa ei ihmisen käytän-
nöllisessä elämässä ole mahdollista lyödä toi-
sistaan erilleen. Leontjevin (1977, 46) mu-
kaan (kapitalistinen) yhteiskunnallinen työn-
jako erottaa ajattelun käytännön toiminnasta,
jolloin älyllinen ja käytännön materiaallinen
toiminta asettuvat työnjaon myötä eri ihmis-
ten tehtäviksi, ja ajattelulla näyttää olevan täy-

sin käytännön toiminnasta riippumaton asema, "se tuntuu syntyvän käytännöstä irrallaan ja olevan luonteeltaan toisenlaista. Nämä käsitteet ajattelusta ovatkin kiteytyneet idealistisiin ajattelun teorioihin". Siitä, että ajattelu ja toiminta yhteiskunnan pintaa tarkasteltaessa näyttävät olevan erillään, ei seuraa, etteikö informaatio olisi aspekti myös sellaisen työläisen työtä, johon se työnjaollisesti ei näytä kuuluvan.

Teesini on, että puhuttaessa "informaatioammateista" voidaan langeta kahteen harhaan. Ensinnäkin kuvitelmaan, että uuden tietotekniikan tulo korvaamaan aiemmin esimerkiksi manuaalisesti hoidettuja prosesseja jotenkin muuttaisi itse työn luonnetta: lisääisi työn autonomisuutta, murtaisi työyhteisön valtarakenteita, demokratisoisi päätöksenteon jne. Tällaista voi tapahtua, mutta sellaisissa työorganisaatioissa, joissa näin tapahtuu, muutos toteutuisi uudesta teknologiasta huolimattakin. Toinen harha on teleologinen näkemys toivottavasta yhteiskunnasta, jonka toteuttajaksi uutta teknologiaa manataan ja jonka toteutuminen todistellaan uuden teknologian kasvulla. Molemmat harhat ruokkivat toisiaan.

Informaatioyhteiskuntakuvitelmia myynteiksi sanova Tengström (1988) korostaa, että tällä hetkellä tärkeimpiä pohdinnan aiheita ovat ihmisen mahdollisuudet toimia nopeasti teknistyvässä ympäristössä, hänen mahdollisuutensa luoda itselleen perusteltuja ja järkeviä tulevaisuudenkuvia sekä ihmisen mahdollisuudet ohjata itse ympäristönsä muutoksia. Uusi teknologia läpäisee tekniikkana, ihmisen toiminnan kannalta funktionaalina aspektina kaikkia ammatteja, toisia enemmän, toisia vähemmän, toisia aikaisemmin, toisia myöhemmin.

Tämän muutoksen merkityksellisyyden selvittämiseen eivät auta niinkään informaatio-

yhteiskuntaprofetioiden kuin moderni työnsosiologia. Palkkatyön tutkimus esimerkiksi työn autonomian, tulo-, koulutus- ja alueellisten erojen osalta kertoisi ehkä parhaiten, miten mielekästä puhe informaatioyhteiskunnasta ylipäätään on.

Kirjallisuus

- AHO, Simo. Palkkatyö yhteiskunnallisen järjestyksen perustana. Tutkimus palkkatyön normalisoinnin historiasta ja "työyhteiskunnan kriisistä". Vastapaino, Jyväskylä 1988.
- AITTOLA, Tapio & PIRTTILÄ, Ilkka. Tieto yhteiskunnassa. Tiedonsosiologinen tarkastelu. Gaudeamus, Helsinki 1989.
- ALLARDT, Erik. Yhteiskuntamuoto ja kansallisvaltio. Teoksessa: ALLARDT, Erik & HALL, Stuart & WALLERSTEIN, Immanuel. Maailmankulttuurin äärellä. Jyväskylän yliopisto, Nykykulttuurin tutkimusyksikkö, julkaisuja n:o 11. Jyväskylä 1988.
- HOLZKAMP, Klaus. Sinnliche Erkenntnis. Historischer Ursprung und gesellschaftliche Funktion der Wahrnehmung. 4. Auflage. Athenäum Verlag, Königstein 1978.
- KIVINEN, Markku. Parempien piirien ihmisiä. Näkökulma uusiin keskiluokkiin. Tutkijaliitto, Jyväskylä 1987.
- KORTTEINEN, Matti. Uusi yhteiskuntamuoto? Sosiologia 2(22)1985, s. 87-105.
- LEHTINEN, Juha & LUOTOLA, Tapani. Matka informaatioyhteiskuntaan. Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitoksen julkaisuja, sarja A, n:o 53, 1985. Tampere 1986.
- LEHTINEN, Juha & LUOTOLA, Tapani. Näkökulmia informaatioyhteiskuntaan. Suomalaisen ja kansainvälisen keskustelun tarkastelua ja arviointia. Valtion painatuskeskus, Helsinki 1986.
- LEONTJEV, Aleksei. Toiminta, tietoisuus, persoonallisuus. Kansankulttuuri, Kuopio 1977.
- LIKKANEN, Mirja. Kulttuurin ja joukkoviestinnän ammateissa toimivat 1970, 1980 ja 1985. Kulttuuri ja viestintä 1988:1. Tilastokeskus, Helsinki 1988.
- LUOKKAPROJEKTI, Suomalaiset luokkakuvassa. Vastapaino, Jyväskylä 1984.
- NIINILUOTO, Ilkka. Informaatio, tieto ja yhteiskunta. Filosofinen käsitteanalyysi. Valtion painatuskeskus, Helsinki 1989.
- PAKKOLANVAARA, Elli. Informaatioyhteiskunta ja informaatioammatit. Tilastokeskus, tutkimuksia n:o 145. Helsinki 1988.
- RUOHONEN, Veikko. Teknologinen kehitys ja yhteis-

kunta. Helsingin yliopiston yleisen valtio-opin laitoksen tutkimuksia, sarja B, n:o 14. Helsinki 1981.

TENGSTRÖM, Emin. Myten om informationssamhället: ett humanistiskt inlägg i framtidsdebatten. Rabén & Sjögren, Kristianstad 1988.

VIRTANEN, Matti. Tehtaasta studioon. Hanki ja jää, Helsinki 1987.

WIIO, Osmo A. Mistä kaikki alkoi – mihin ollaan menossa? Teoksessa: Tietoyhteiskunnan rajat ja mahdollisuudet. Helsingin yliopisto. Studia Generalia, kevät 1986. Helsinki 1986.

WALLERSTEIN, Immanuel. Historiallinen kapitalismi. Vastapaino, Jyväskylä 1987.

Numeron kirjoittajia:

Pertti Ahonen, professori, VTT, KTM, Tampereen yliopisto
Jari Arffman, yht.yo., toimittaja, Tampere
Karl Erik Gustafsson, professori, Göteborgin kauppakorkeakoulu, Göteborg
Pekka Halttula, HuK, rehtori, Tampere
Olli-Pekka Hietanen, YTK, toimittaja
Jyrki Jyrkiäinen, lehtori, Tampereen yliopisto
Pekka Kaarninen, FM, vs. assistentti, Tampereen yliopisto
Erkki Karvonen, YTK, tutkimusassistentti, Suomen Akatemia, Tampere
Juhani Koivisto, yht.yo., postimies, Tampere
Kristiina Kuisma, HuK, Tampere
Tarmo Malmberg, dos., YTT, HuK, assistentti, Tampereen yliopisto
Kaarina Melakoski, YTK, lehtori, Tampereen yliopisto
Jorma Mäntylä, yliassistentti, Tampereen yliopisto
Kaarle Nordenstreng, professori, Tampereen yliopisto
Pentti Raittiä, tutkija, Tampereen yliopisto
Voitto Ruohonen, YM, toimittaja, Elimäki
Sakari Salko, HuK, tv-ohjelmatyön opettaja, Yleisradio
Reijo Savolainen, apul.professori, Tampereen yliopisto
Matti Soramäki, tutkija, Yleisradio
Tapio Varis, dos., YTT, Tampereen yliopisto